

GLOBAL AXBOROT MAKONDA TAHDID TURLARI

Sultonov Javohir

O'zMU magistranti

ANNOTASIYA

Ushbu maqolada bugungi kunda global axborot makonida tahdid turlari haqida so'z boradi. Shuningdek, mazkur maqola mavzusiga doir ilmiy va rasmiy adabiyotlar umumlashtirilib mavjud muammo yuzasidan taklif va tavsiyalar keltiriladi.

Kalit so'zlar: *Axborot xavfsizligi, tahdid turlari, mafkura, fikrlar plyuralizmini.*

Axborotlashgan jamiyatda vayronkor g'oyalarga xos bo'lgan xususiyatlarni J.Y.Yaxshilikov hamda N.E.Muhammadiyev "Milliy g'oya va mafkura" monografiyasida quyidagi guruhlarga ajratadi: 1) g'oyaviy yakka hokimlikka intilish; 2) fikrlar plyuralizmini rad etish; 3) demokratik va milliy qadriyatlarni tan olmaslik; 4) mutloq hokimiyatga davo qilish; 5) jamiyatda ijtimoiy-siyosiy barqarorlikka moyillik; 6) yagona, hukmron mafkuraga urinish; 7) ijtimoiy ixtiloflarni qo'llash; 8) aqidaparastlik va siyosiy ekstremizmni yoqlash kabilarga¹³ ajratadi. Tahdidlar turlicha bo'lishi mumkin: ichki va tashqi, katta va kichik, uzoq va yaqin, iqtisodiy, madaniy va boshqalar. Axborot tahdidlarining barcha sohalarga salbiy ta'sir qilish xavfi bor. Shu jumladan, shaxs dunyoqarashi, jamiyat barqarorligi, davlat tinchligiga rahna solishga va jamoatchilik fikrini chalg'itishga ta'sir o'tkazishi aniq¹⁴. Shaxs ongiga, ayniqsa uning ostki ongiga axborot-psixologik ta'sir o'tkazish xavfi kundankunga ortib bormoqda. Shaxsga o'tkazilishi mumkin bo'lgan bunday ta'sirning bir necha turlari mavjud:

¹³ J.Y.Yaxshilikov hamda N.E.Muhammadiyev "Milliy g'oya va mafkura" monografiyasi.4-bob//O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi "Fan" nashriyoti. Toshkent 2015.117-b.

¹⁴ Muhammad Amin Yahyo. Internetdagi tahdidlardan himoya. Yordamchi o'quv qo'llanma. –Toshkent: Movorounnahr nashriyoti, 2016, B.217.

- axborot tuzilmalari faoliyatining texnologik ko'rsatkichlari bilan bog'liq bo'lgan beixtiyoriy ta'sir (masalan, kompyuter videotexnikaning ish faoliyati va jarayonida elektromagnit nurlanish xavfi mavjudligi);

- shaxs ongi ayniqsa, ostki ongiga uni muayyan xatti-harakatlarini bajarish yoki bajarmaslikka undash maqsadida oldindan o'ylab va rejalashtirib o'tkaziladigan ta'siri; (psixotrop ta'sir; axborot-targ'ibot ta'siri; psixoanalitik ta'sir; neyrolingvistik ta'sir; psixotron ta'sir)¹⁵ singari yo'nalishlarga ajratadi.

Axborot tahdidlarni amalga oshirishdan maqsad bunday harakatlar tufayli inson ongining faollashtirish, olomon psixologiyasini boshqaruvchi asos yaratish, odamlarning hissiyotini manepulyatsiya qiluvchi mexanizimni ishga solishdir¹⁶ Vayronkor g'oyalarning tashkiliy asosini ya'ni sohiblarini: diniy ekstremizm; xalqaroterrorizm; narkobiznes; noqonuniy qurol-yarog' savdosi; begona, soxta diniy aqidalar; jangarilikni targ'ib qilish; aqidaparastlik bilan shug'ullanuvchi guruhlar, harakatlar; partiyalar vahokazolarni tashkil etadi.

Axborotlashgan jamiyat xavfsizligiga tahdidlarning bir necha asosiy manbalari mavjud, ular shaxs, jamiyat va davlat manfaatlariga ta'sir qilishi mumkin. Shaxs manfaatlariga tahdid qiluvchi manbalar dastlab quyidagi asoslarni o'z ichiga oladi:

1) **Inson ongini manipulyatsiya qilish.** Bu borada eng xavfli, inson atrofidagi individual virtual axborot makoni shakllantirish orqali uning ongini boshqarish imkoniyatining sezilarli darajada kengayishi, shuningdek uning aqliy faoliyatiga ta'sir qilish uchun texnologiyalardan foydalanishdir. Axborot manbalaridan foydalanish bo'yicha zamonaviy texnologiyalarda amalga oshiriladigan protseduralarning murakkabligi odamning axborot texnologiyalarini rivojlantirish, zarur ma'lumotlarni topish algoritmlarini aniqlash, dastlabki ma'lumotlarni qayta ishlash va ularni idrok qilish uchun qulay shaklga keltirishga bog'liqligini keskin oshiradi. Aslida, bu odamlar ko'p jihatdan inson uchun uning hayotining axborot manbasini shakllantiradilar, u yashaydigan va ishlaydigan sharoitlarni aniqlaydilar, hayotiy muammolarini hal qiladilar va yaqinlashishga harakat qiladilar. Shu sababli,

¹⁵ Mo'minov F. Barotov SH. Ochiq axborot tizimlarida axborot-psixologik xavfsizlik. Toshkent. JIDUda nashr etildi. 2013. –B.92.

¹⁶ Mo'minov A. O'zbekiston: axborotlashgan jamiyat sari.–T.: "Turon zamin-ziyo", 2013,113-bet.

insonning axborot infratuzilmasi bilan o'zaro aloqasi xavfsizligini ta'minlash o'ta muhim jarayondir;

2) Insonning shaxsiy hayoti va uning shaxsiy ma'lumotlari to'g'risida noqonuniy foydalanish. Bu turli xil tuzilmalar, shu jumladan davlat organlari tomonidan to'plangan shaxsiy ma'lumotlardan foydalanishni anglatadi, bu inson va fuqaroning huquqiy maqomiga putur yetkazadi, shuningdek, uning shaxsiy va oilaviy sirini, shaxsiy hayoti to'g'risidagi ma'lumotlarni yashirin yig'ish imkoniyatini kengaytiradi. Ushbu ma'lumotni himoya qilish mexanizmlarini amalga oshirishdagi qiyinchiliklar, yashirin to'plash va uzatish minatyuralashda erishilgan muvaffaqiyatlar bilan bog'liq. Chunki, Ong-obyektiv voqelikka munosabat bildirishning insonga xos shakli bo'lib, bu ijtimoiy tarixiy amaliyot unsurlari vositachi, oraliq omil sifatida qabul qilinishida ifodalanadi, inson olamning obyektiv (umum tomonidan qabul qilingan) manzaralarni shular asosida quradi. Falsafa nuqtai nazaridan, ong inson faoliyatining obyektiv mazmuniga (moddiy shart-sharoitlar, narsalar, hamda vositalarga qarama-qarshi ravishda bu faoliyatning subyektiv (mqsadga muvofiqligi) hisoblanadi¹⁷. Jamiyat manfaatlariga tahdid soladigan manbalar demokratiyani mustahkamlash, ijtimoiy uyg'unlikka erishish va uni saqlash, aholining ijodiy faolligini oshirish manfaatlarida inson va fuqaroning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklarini amalga oshirishga salbiy ta'ir ko'rsatadigan quyidagi parametrlarni o'z ichiga oladi:

1) Axborot tizimlari va aloqa tarmoqlari, jamiyat hayotini ta'minlash uchun muhim infratuzilmalar doimiy ravishda murakkablashishi. Ushbu tahdidlar o'zlarini bila turib xatoliklar keltirib chiqarishi, apparat va dasturiy ta'minotning ishdan chiqishi va ishlamay qolishi hamda ushbu infratuzilmalarga jinoiy va jinoiy elementlarning zararli ta'siri ko'rinishida namoyon bo'lishi mumkin. Energiya, transport, quvurlar va boshqa infratuzilmalarning axborot tizimlari tahdidni amalga oshirish obyekti bo'lishi mumkin. Axborot tizimlarining texnik va dasturiy ta'minotining noto'g'ri ishlashining mumkin bo'lgan oqibatlari ko'lamini ma'lum

¹⁷ Большая психологическая энциклопедия. Mualliflar jamosi: Almuxanov A.B., Glodkov E.S., Yosina E.V. va boshqalar- M.:EKCMO, 2007.-B.433.

darajada 2000-yildagi muammolarni yechish qiymati nuqtai nazaridan taqdim etish mumkin. Yuqorida ta'kidlab o'tilganidek, ba'zi bir hisob-kitoblarga ko'ra, jahon hamjamiyati ushbu maqsadlar uchun 500 milliard dollarni sarf qildi, Rossiyada bir milliard rubldan ozroq;

2) Ommaviy axborot vositalarini monopolistlar yoki kichik bir guruhlarining jinoiy niyatlari qo'liga to'plash imkoniyati. Ushbu tahdidlar muayyan ijtimoiy ahamiyatga ega voqealarga nisbatan jamoatchilik fikrini boshqarish, shuningdek, yot qadriyatlarni kiritish orqali jamiyatning ahloqiy asoslarini buzish shaklida namoyon bo'lishi mumkin;

3) ichki va xalqaro kompyuter jinoyati ko'lamini kengaytirish. Ushbu tahdidlar global yoki mahalliy axborot va telekommunikatsiya tizimlaridan foydalangan holda firibgarlik operatsiyalarini amalga oshirish, noqonuniy yo'l bilan olingan mablag'larni yuvish va shaxsiy maqsadlar uchun ishlatilishi mumkin bo'lgan moliyaviy, bank va boshqa ma'lumotlardan ruxsatsiz foydalanish holati singari ko'rinishida namoyon bo'lishi mumkin.

Bu, ayniqsa, kam sonli mamlakatlar kompaniyalarining axborot mahsulotlari bozorida monopol mavqei sharoitida xavflidir, chunki, bu ma'lum ustunliklardan ma'lum siyosiy maqsadlarga erishish istagini uyg'otishi mumkin. Ushbu tahdidlar, shuningdek, oshkor qilinishi davlat manfaatlariga zarar etkazishi mumkin bo'lgan davlat sirini tashkil etuvchi ma'lumotlarga, boshqa maxfiy ma'lumotlarga noqonuniy yo'l bilan kirish shaklida namoyon bo'lishi mumkin.

FOYDALANILADIGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. *O'zbek tilining izzohli lug'ati. J.4. T-SH. –T.: "O'zbekiston milliy ensklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti, 2008.–B.41.*
2. *J.Y.Yaxshilikov hamda N.E.Muhammadiyev "Milliy g'oya va mafkura" monografiyasi.4-bob//O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi "Fan" nashriyoti. Toshkent 2015.117-b.*
3. *Muhammad Amin Yahyo. Internetdagi tahdidlardan himoya. Yordamchi o'quv qo'llanma. –Toshkent: Movorounnahr nashriyoti, 2016, B.217.*

4. Mo'minov F. Barotov SH. *Ochiq axborot tizimlarida axborot-psixologik xavfsizlik*. Toshkent. JIDUda nashr etildi.2013. –B.92.

5. Mo'minov A. *O'zbekiston: axborotlashgan jamiyat sari*.–T.: “Turon zamin-ziyo”, 2013,113-bet.

6. *Большая психологическая энциклопедия*.Mualliflar jamosi: Almixanov A.B., Glodkov E.S., Yosina E.V. va boshqalar- M.:EKCMO, 2007.-B.433.